

KARI IMMONEN

Kulttuurihistoria Turun yliopistossa

Turun yliopiston kulttuurihistorian laitos on pian 30-vuotias. Professori Kari Immonen selostaa laitoksen opetuksen ja tutkimuksen tavoitteita.

■ Kulttuurihistorian oppituoli perustettiin Turkuun syyskuun alusta 1972. Tuolloin elettiin korkeakoulupoliittisen korkeasuhdanteen aikaa. Ns. Ketosen komitean mietinnön pohjalta oli, aikamoisen hälinän jälkeen, säädetty Korkeakoulujen kehittämislaki vuosille 1967–81. Varsinkin alkuvuosina se antoi vauhtia yliopistojen kehitykselle. Tästä kehityksestä myös kulttuurihistoria sai osansa.¹

Oppituolin määrittelyssä päädyttiin monimutkaisten kiemuroiden jälkeen muotoiluun ”kulttuurihistoria, erityisesti länsimaisen korkeakulttuurin oppi- ja tyylihistoria”. Lisäksi todettiin, että oppituolin alaan ei kuulunut ”poliittinen ja valtiollinen historia, niihin mukaan luettuna poliittisten aatteiden historia silloin kun tutkitaan niiden levinneisyyttä ja toteuttamista käytännön poliittisessa toiminnassa, kirkkohistoria, sotahistoria sekä talous- ja sosiaalhistoria”. Ulkopuolelle jätettiin myös ”esihistorialliset kaudet ja kansanomaisen kulttuurin tutkimus”.

Virantäytön ongelmat

Vaikka kulttuurihistorian määrittelyssä oli pyritty selkeään rajaukseen ja konkreettisuuteen, virantäytöistä tuli hankalia. Suomessa ei ollut toimivaa kulttuurihistorian traditiota ja tämä näkyi niin hakijajoukossa kuin itse prosessissakin. Ensimmäisellä kierroksella kaikki 13 hakijaa julistettiin epäpäteviksi. Toisessa vaiheessa yritettiin kutsumismenettelyä, mutta kohteena ollut *Henrik Lilius* valitsi Teknillisen Korkeakoulun arkkitehtuurin historian professuurin. Opetusministeriö alkoi jo kyllästyä koko leik-

kiin ja ehdotti viran siirtämistä jollekin enemmän tarpeelliselle alalle, johon voitaisiin saada pätevä hoitajakin.

Siirtosuunnitelmat saatiin kuitenkin torjuttua ja virka viimein täytettyä, kun *Veikko Litzen* nimitettiin heinäkuussa 1978. Hän oli väitellyt ruusujen sodasta kirjalla, joka kytkeytyi monella tavoin keskiajan aatemaailmaan ja erityisesti naisen asemaan vallanperimyskiistassa. Hän oli hakenut myös kulttuurihistorian laajaa, ihmisen koko toimintaa koskevaa määrittelyä keskiajan kulttuurihistoriaa käsittelevällä oppikirjallaan. Hänen tulonsa kulttuurihistorian professoriksi merkitsi oppiaineen harhailuvuosien päättymistä ja itsenäisen tieteellisen profiilin etsinnän alkua.

Sisällön rakentaminen

Virantäytön ulkopuolella oppiaine eli omaa normaalia elämäänsä jo 70-luvullakin. Viran hoitajana toimi pisimpään yleisen historian apulaisprofessori *Matti Lauerma*. Jonkin aikaa tehtävässä olivat myös tuomiorovasti ja yleisen historian dosentti *Lauri Huovinen* sekä lisensiaatit *Marja Vasala* ja *Matti Männikkö*. Heidän ohjaamana kulttuurihistoria näyttäytyi yleisen historian osaluona, joka kohdisti huomionsa, viran määrittelyn mukaisesti, ennen muuta tyyli- ja oppihistoriaan – mitä se sitten tarkoittikin. Metodologisen otteensa kulttuurihistoria sai historian yleisestä teoria- ja metodikirjallisuudesta. Kulttuurihistoria ei siis esiintynyt omana erityisenä toimintatapanaan ja näkökulmanaan. Tätä ulottuvuutta edustivat korkeintaan sellaiset klassikot kuin *Egon Friedell* ja *Jakob Burckhardt*. Kulttuurihistoriaa leimasi taidekulttuuri ja ylipäätään korkeakulttuurinen näkökulma. Esimerkiksi populaarikulttuuri ja elämäntapateemat jäivät tämän lähestymistavan ulkopuolelle.

1980-luvun keskeiskäsite oli kokonaisvaltaisuus. Matti Männikkö oli syksyllä 1977 määritellyt oppiaineen näin:

”Kulttuurihistorian tehtävänä on tarkastella kulttuuria aikaperspektiivistä ja nimenomaan kokonaisvaltaisella tavalla. Se tosin sanoen pyrkii selvittämään kunakin

aikakautena kulttuurin kaikkia osa-alueita suhteessa toisiinsa ja aikansa yhteiskuntaan. Liikkuessaan aikaulottuvuudella se lisäksi valaisee kulttuurikehityksessä ilmenevää kontinuiteettia ja auttaa arvioimaan sitä, mikä nykykulttuurissa on menneisyyden perintöä ja mikä siinä on uutta. Kulttuurin olemuksen ymmärtäminen on ylipäänsä mahdollista vain kulttuurihistoriallisen tiedon avulla.”

Virkaanastujaisesityksessään Litzen itse ilmoitti ponnistavansa samasta ajattelusta. Lisäksi hän korosti kulttuurihistorian palvelutehtävää. Hän sanoi, että ”kun menneisyys on ymmärretty ja selitetty ja luotu siitä synteesi, tutkimustulos on saatettava hyödyttämään oman aikamme kulttuuria, ja tähän on annettava opiskelijoille myös keinot”.

Pari vuotta myöhemmin, keväällä 1981, Litzenin piti kulttuurihistorian luonnetta käsitelleessä seminaarissa alustuksen otsikolla ”Kulttuurihistoria on kokonaisvaltaisuutta korostava historia”. Hän tarkasteli kulttuurihistoriaa omana erityisenä ja kokonaisena historian alanaan. Lähtökohtana tälle oli ympäristökeskeinen kulttuurin määrittelmä. Litzen määritteli:

”Kulttuurin muodostavat ne ratkaisut ja toimintatavat, joita ihmiset ovat keksineet ja kehittäneet vastauksena ympäristöstä (laajasti käsitettynä myös sosiaalinen ympäristö, ’muut ihmiset’ mukaan lukien) saamiinsa haasteisiin. Ihmisten tavoiksi muotoutuneet reaktiot ympäristön haasteisiin, vastausten kaavat sekä itse vastaukset – niin henkiset kuin aineellisetkin – muodostavat kokonaisuuden, jota sanotaan kulttuuriksi.”

Tämä kokonaisuus, ja sen osat juuri kokonaisuuden osina, oli Litzenin mukaan kulttuurihistorian tutkimuksen ja opetuksen kohteena.

Tällä tavoin ilmaistua lähtökohtaa voi kuvata antropologiseksi – sieltä Litzenin määrittely juonsikin. Aikaan ja tilaan kytkettynä tämän määrittelyn pohjalta oli luontevaa päätyä historiaan ja kulttuurihisto-

riaan. Kiinnostavaa ei kuitenkaan ollut pelkästään se, mikä kulttuurissa oli konkreettista ja yksityistä, niin kuin perinteisesti historiassa oli ajateltu, vaan myös se, mikä siinä oli yleistä, meidän aikaamme ja sen ylikin ulottuvaa. Litzen sanoi:

”Mielestäni kokonaisvaltaisuudesta seuraa yksilöllisten tekojen ja ainutkertaisen ilmiöiden näkeminen suuremman kokonaisuuden vaikuttavina osina. Jos arvostamme kulttuuria – kokonaisuutta – koemme jokaisen sosiaalisena olentona tekemämme teon merkittäväksi. Meillä on vastuu kulttuuristamme, pyöri se mihin suuntaan hyvänsä.”

Tällä Litzen kirjasi kulttuurihistorialle nykyisyyden yli tulevaisuuteen kurkottavaa tehtävää.

Kokonaisvaltaisuus oli kulttuurihistorian luonnetta jäsentävä peruskäsite myös silloin, kun oppiaineen vetovastuu seuraavan kerran vaihtui. *Keijo Virtasesta* tuli elokuun alusta 1990 kulttuurihistorian seuraava professori Litzenin siirtyessä Valtionarkiston johtoon; Virtanen oli kyllä hoitanut profesuuria jo keskeisen osan 80-lukua. Hän oli väitellyt vuonna 1979 paluusiirtolaisuudesta. Lisäksi hän oli tutkinut esimerkiksi amerikkalaista kulttuuria ja sen leviämistä Eurooppaan. Hän julkaisi 1987 teoksen *Kulttuurihistoria – tie kokonaisvaltaiseen historiaan*. Hän kirjoitti:

”Kokonaisvaltaisuus on avaintermi ja lähtökohta kulttuurihistorian metodologialle, kun tavoitteena on yksityisen sekä kollektiivisen integroiminen sekä tutkimuskohteena että -tapana, kulttuurin tuotteiden erilaiset funktiot ”kuluttajien” kannalta tai tutkimuskohteen ajallinen pituus.”

1. Olen käsitellyt laajemmin kulttuurihistorian 1970- ja 80-lukujen historiaa artikkelissa Oppi- ja tyylihistoriasta uudeksi historiaksi. Kulttuurihistoria Turun yliopistossa. – Historiaa Auran rannoilla. Turkulaista historiantutkimusta ja historiantutkijoita. Toim. Auvo Kostainen. Turun Historiallinen Arkisto n:o 52 (Turku 1999).

Virtasen pohdinnassa kokonaisvaltaisuus kytkeytyi uusiin historiografisiin yhteyksiin. Viittauskenttä koostui toisaalta ranskalaisen historiatradition keskeisistä nimistä ja heidän seuraajistaan, ennen muuta *Fernand Braudelista*, *Henri Lefebvrestä*, *Philippe Ariès'tä*, ja toisaalta etnologeista, lähinnä *Bo Lönnqvististä*. Näin kulttuurihistoria etsi paikkaansa selvästi uudenaikaisesta tutkimusperinteestä ja historiaperheestä. Osittain kysymys oli suomalaisen historiakentän yleisestä liikkeestä; 80-luvun edetessä ranskalainen ja ranskalaisperäinen keskustelu tuli yhä näkyvämmäksi osaksi suomalaisten historioitsijoiden ajattelua. Virtasella kysymys oli kuitenkin nimenomaan kulttuurihistorian uudesta määrittämisestä, ei historiasta yleensä.

Ratkaisevasti kulttuurihistoria siirtyi "uusien historioiden" ja monella tavoin uudenaikaisen ajattelutavan suuntaan lukuvuoden syksyllä 1994. Silloin oppiaine irrotettiin lopullisesti siitä sektorihistorian ajatuksesta, joka sen tutkintovaatimuksia, vaikka vuosien myötä yhä vähemmän ajattelua, oli leimannut vielä koko 80-luvun ja 90-luvun alun. Opetus oli alkanut yhä enemmän suuntautua kohti erityisesti ranskalaista ja italialaista uuden historian keskustelua; tärkeitä olivat annalistit, mikrohistoria ja *Foucault*. Samaan aikaan kulttuurihistoria käsitteenä alkoi myös kansainvälisessä keskustelussa saada samansuuntaisia painotuksia kuin mitä sillä jo pitkään oli ollut Turussa. Muutoksen kannalta oireellista oli esimerkiksi se, että noina aikoina kulttuurihistorian englanninkielinen käännös oppiaineen asiakirjoissa muutettiin toiseksi. Litzen oli aikoinaan, perusteellisen harkinnan jälkeen, lanseerannut *history of civilizations* -käsitteen. Nyt englanninkieliseksi vastineeksi tuli *cultural history*.

Vaikka kokonaisvaltaisuuden käsite oli pysynyt mukana oppiaineen teoriamäärittelyissä, se oli työntynyt selvästi taemmas; 1993 ilmestyneessä Metodikirjassa Virtanen määritteli kulttuurihistorian näin:

"Kulttuurihistoriassa kulttuuri ymmärretään laajasti: siinä tutkitaan ihmisen suunnitelmia, tapoja ja tekoja, joilla hän on muodos-

tanut suhteensa elämäänsä, ja joiden avulla hän on kommunikoinut. Yksilöstä tulee historiallinen vain suhteessa elämäänsä, ympäristöönsä ja aikaansa. Hän ei toimi kuin kone, mutta ei myöskään kuin luonto. Saadaksean hänestä otteen tutkija lähestyy menneisyyttä kokonaisvaltaisesti ja ymmärtää kulttuurin kollektiivisesti. Menneisyyden ihmisen elämisen muodon (design for living) selittämiseksi tutkimuskohde on sijoitettava aikaansa ja kulttuurijärjestelmäänsä."

Elämisen muoto, kollektiiviset mentaliteetit, kulttuurin arvottamisesta luopuminen, yli perinteisten tiederajojen kulkeminen, kohteen ja kontekstin dialogi, menneisyyden näkeminen teksteinä – siinä olivat keskeiset periaatteet, joille Virtanen rakensi nyt kulttuurihistoriaa koskevat luonnehdintansa.

Ajattelun muutos näkyy hyvin selvänä uusissa syksyn 1994 tutkintovaatimuksissa. Ensinnäkin keskeinen metodologinen peruskirjallisuus oli nyt oppiaineen itsensä tuottamaa. Toiseksi aikakausiperustaisesta historiarakenteesta oli luovuttu. Kolmanneksi ja tärkeimmäksi: ns. näkökulmista tehtiin keskeisin tutkintovaatimuksia jäsentävä periaate. Näkökulmat edustavat voimakkaasti uusien historioiden ajattelutapoja. Sen lisäksi ne tarjoavat joustavan ja opiskelijakeskeisen rakenteen, jonka puitteissa hyvin monenlainen suuntautuminen on mahdollista. Toimintaperiaatteeksi tuli yhä selvemmin: yhteisen metodologisen näkökulman sisällä mahdollisimman suureen vapauteen.

Määrittely tänään

Virtanen siirtyi Turun yliopiston rehtoriksi kesällä 1997, ja olen itse ollut oppiaineen vetovastuussa sen jälkeen. Olin tullut apulaisprofessoriksi, myöhemmin professoriksi, kesällä 1995, ja hoitanut virkaa pari vuotta sitä ennen. Olin väitellyt venäläisyydestä suomalaisessa julkisuudessa ja sen lisäksi tutkinut mm. suomalaista tiedepolitiikkaa. Toisessa professuurissa on kesästä 1995 alkaen ollut *Hannu Salmi*, monipuolinen kulttuurihistorian tutkija, joka teki väitöskirjansa Wagnerista, ja on sen lisäksi kir-

joittanut paljon mm. elokuvasta ja populaarikulttuurista.

Ne käsitteet, joilla kulttuurihistorian luonnetta tänään haetaan, ovat historiallisuus, moniaikaisuus, kulttuurisuus, syvärakenteellisuus, totaalisuus, dialogisuus ja aktiivisuus.

Historiallisuus lähtee siitä, että kaikki sosiaaliset muodot, intellektuaaliset kategoriat, representaatiojärjestelmät, objektien ja diskurssien kentät ja ihmisen perusrakenteet ovat luonteeltaan historiallisia. Tällä tavoin ymmärretty historiallisuus ei merkitse sitoutumista jatkuvuuteen, edistyksen kategorioihin tai esimerkiksi geneettisiin synnyn, kasvun ja rappeutumisen skenaarioihin. Sen sijaan se merkitsee sitoutumista käsitykseen kulttuurihistorian tarkastelemien ilmiöiden peruuttamattomasta sijoittumisesta aikaan ja tilaan.

Tämä aika ja tila konkretisoituu hyvin käsitteen moniaikaisuus kautta. Sen lähtökohtana on *Fernand Braudelin* ajatus eripitkistä kestoista. Braudel jakaa ajan kolmeen tasoon. Niistä ensimmäinen on hidas, lähes liikkumaton ja muuttumaton aika. Toisesta aikatasosta hän käyttää nimitystä konjunkturi. Hän sanoo, että siinä kysymys on sosiaalisesta historiasta. Se etenee nopeammin kuin pitkän keston suhteellinen muuttumattomuus, mutta on hitaampaa kuin yksilön välittömästi kokema tapahtumien aika. Kolmannen tason muodostaa se, mitä me perinteisesti nimitämme historiaksi. Braudel sanoo sitä lyhyen keston tai tapahtuman ajaksi. Se on kronikoitsijan ja sanomalehtimiehen aika.

Oleellista on, että nämä tasot – eivätkä tietenkään nämä kolme, vaan kaikki niiden välissäkin olevat ajan tasot – ovat kulloissakin nykyajassa läsnä rinnakkain, samanaikaisesti. Yhdessä ne muodostavat menossa olevan, joka hetki ainutlaatuisen kokonaisuuden, ainutlaatuisen, monikerroksisen nykyisyyden. Tähän nykyisyyteen ja siis samalla monitasoiseen aikojen orkesteriin sijoittuvat kaikki kulttuurihistorian tarkastelemat ilmiöt ja ne ovat siis tässä mielessä historiallisia. Niissä on jotain yhteistä monien muiden aikojen ja ilmiöiden kanssa, mutta niissä on myös paljon erityistä ja ainutkertaista.

Kulttuurisuus merkitsee kannanottoa siihen, minkälaisia ilmiöt kulttuurihistorian näkökulmasta ovat luonteeltaan, ontologisesti. Perusajatus on, että ihmisen toiminta on kaikelta osin kulttuurisesti määräytyntä, koskee se sitten taiteellista, tieteellistä, poliittista, taloudellista tai mitä tahansa toimintaa.

Olemme kulttuurisesti – ja historiallisesti – muotoutuneita, ja toimintamme, koko elämismaailmamme on kulttuurista. Tämä ei tarkoita sitä, ettemmekö me olisi toimivia ja ajattelevia subjekteja, jotka tekevät itsenäisiä ratkaisuja. Ratkaisumme ovat itsenäisiä, mutta kulttuurisesti ja historiallisesti ehdollistuneina. Kysymys on siitä vapauden ja välttämättömyyden dualismista, joka esimerkiksi Sartren ajattelussa mahdollistaa sen, että näemme kaikkeen yksityiseen sisältyvän yleisen, universaalien.

Syvärakenteellisuus liittyy tähän, mutta antaa toisen näkökulman. Lähtökohtana on ajatus, että kulttuuri jakautuu kahteen ulottuvuuteen, syvärakenteeseen ja toiminnan tasoon, ja toiminnan taso on kulttuurin syvärakenteen ehdollistama. Foucault on puhunut kulttuurin fundamentaalisista peruskoodeista. Hänen ajatuksensa on, että jokaisessa kulttuurissa on tiettyjä apriorisia sääntöjä, joiden perusteella asiat ryhmittyvät erilaisiin luokkiin tai tiettyyn järjestykseen ja joiden perusteella toiset asiat katsotaan toisia tärkeämmiksi. Nämä kulttuurin rakenteessa – tai siis syvärakenteessa – olevat säännöt tekevät Foucault'n mukaan mahdolliseksi historian olemassaolon. Hän kutsuu näitä sääntöjä kulttuurin fundamentaalisiksi, peruskoodeiksi. Ne ovat seikkoja, jotka ohjaavat esimerkiksi kieltä, havaintojen tekemisen tapaa, erilaisia käytännöllisiä luokitteluja tyyliin: mustalainen on toista kuin valkolainen, nainen on toista kuin mies jne.

Nämä kulttuurin fundamentaalit koodit ovat Foucault'n mukaan ihmisen maailmaan sijoittumisen perustana. Ne ohjaavat ihmistä hänen kulttuurissaan. Ne antavat hänelle toimintatavat ja ohjaavat jopa kaikkein hienostuneimpia ja monimutkaisimpia tieteellisiä teorioita ja tulkintojakin. Ne selittävät, miksi kulttuurinen järjestys on olemassa ja mikä sitä jäsentää.

Yksi mahdollisuus ymmärtää kulttuurihistorian tieteellinen luonne on ajatella, että sen ensisijainen tehtävä on juuri kulttuurin syvärakenteen tutkiminen ja sen tarkasteleminen, miten syvärakenne vaikuttaa toimintaan. Tämän ajatuksen tulee olla josain muodossa sisäänrakennettuna kaikessa hyvässä kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa ja opetuksessa.

Totaalisuuden käsitteen kohdalla palaan jälleen Braudeliin ja hänen moniaikaiseen nykyhetkeensä. Voimme ajatella, että jokainen historiallinen nykyhetki on tietynlainen totaliteetti. Se on myös uniikki, ainutlaatuinen suhteessa kaikkiin muihin nykyhetkiin. Tulkinnaissa tietoisuus jokaisen ilmiön kuulumisesta oman nykyhetkensä muodostamaan totaliteettiin, on keskeistä.

Tätä kautta totaliteetin käsite kytkeytyy myös kokonaisvaltaisuuden käsitteeseen; totaliteetti on ehkä ontologisemmin ja kokonaisvaltaisuus episteemisemmin painotunut käsite. Kulttuurihistoriallisen tutkimusprosessin kannalta ajatus kulkee jotenkin näin: koska kaikki ilmiöt kuuluvat totaliteettiin, niitä on tarkasteltava kokonaisvaltaisesti. Tämä kokonaisvaltaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jokaisen tutkittavan ilmiön perustaksi on uloskirjoitettava aikakausi koko totaalisuudessaan. Kysymys on tutkimusprosessia ja siihen liittyvät tietoisuutta koskeva.

Seuraava turkulaista kulttuurihistoriaa määrittävä käsite on dialogisuus. Se tulee kulttuurihistorialliseen keskusteluun ennen muuta *Hans-Georg Gadamerilta*. Hän puhuu nykyisen ja menneen välisestä dialogista. Tässä dialogissa kaksi nykyaikaa eli tutkijan aika ja mennyt aika kohtaavat. Tässä kohtaamisessa tutkimuskohde paljastaa jotain itsestään, mutta kätkee myös paljon. Oleellista on, että hyvä tutkimus ei vain lisää tietoaamme menneisyydestä vaan antaa myös välineitä oman ymmärryksemme korjaamiseen. Dialogin päätyttyä kysyjän ymmärrys on muuttunut. Samoin on muuttunut hänen menneisyyttä koskeva ymmärryksensä. Hän tietää toisin – ja on myös mahdollista, että hän tietää paremmin.

Viimeinen käsite, jolla olen tässä jäsenänyt kulttuurihistorian olemusta on aktii-

visuus. Näen sen ennen muuta tietoa koskevana käsitteenä. Historiallinen tieto on aktiivista tietoa. Se perustuu ajatukselle siitä, että monikerroksinen historia on läsnä jokaisessa nykyisyydessä ja sitä kautta se on yksi keskeisimmistä tekijöistä, jotka muovaavat ihmiselle mahdolliseksi aukeavaa vaihtoehtojen kenttää. Historian läsnäolo on juuri tietoisuutta tällaisesta ainutlaatuisesta, erilaisten aikojen muodostamasta nykyajasta. Näiden aikojen tuntemus on edellytys sille, että me tunnemme itsemme. Se on edellytys myös sille, että me voimme suuntautua kohti tulevaa.

Tähän perustuu ajatus historian sovelletavuudesta. Historia on jotain sellaista, joka samaan aikaan on sekä erityistä ja ainutkertaista että yleistä ja yhteistä. Sovelletavuus perustuu yleisyyteen, mutta ero esimerkiksi systemaattisiin yhteiskuntatieteisiin puolestaan perustuu erityisyyteen. Kun kulttuurihistoriassa puhutaan tiedon sovelletavuudesta, puhutaan yleisestä, mutta erityisen ja ainutkertaisen rajaamana. Kiinnostavaa ei siis ole pelkästään se, mikä kulttuurissa oli konkreettista ja yksityistä, niin kuin perinteisesti historiassa oli ajateltu, vaan myös se, mikä siinä oli yleistä, meidän aikaamme ja sen ylikin ulottuvaa.

Tutkimus ja koulutus

Kulttuurihistoriassa on pääaineopiskelijoita noin 250 ja sivuaineopiskelijoita viitisen sataa. Gradu ja tehdään vuosittain 20–25. Kulttuurihistorian perus- ja aineopintoja opetetaan myös avoimessa yliopistossa ympäri maata, ja onpa opetuspaikkoja ollut ulkomailla: Lontoossa, Firenzessä, Frankfurt am Mainissa, Düsseldorfissa ja Waterlooossa. Perusopinnot voi suorittaa myös virtuaaliyliopiston idean mukaisesti verkkoopintoina.

Turun kulttuurihistoria ei enää ole Suomessa yksin. Lapin yliopistossa Rovaniemellä on jo pitkään ollut mahdollisuus perus- ja aineopintojen suorittamiseen ja tästä syystä alkaen siellä on myös syventävät opinnot. Ne on tuotettu ensisijaisesti jatkoopintoja varten; kulttuurihistoriaa pääaineena lukevia tutkinto-opiskelijoita Lappiin ei oteta. Opintojen toteutuksesta vastaa Turun

kulttuurihistorian kasvatti, dosentti Marja Tuominen. Itse olen mukana jonkinlaisena opetusta valvovana dosenttina.

Kulttuurihistorian toiminnallinen painopiste on viime vuosina ollut tutkimuksessa ja tutkijakoulutuksessa. Tutkijakoulutus on organisoitu tutkijaseminaarin, tutkimusryhmien, temaattisten joulu- ja kevätkoulujen sekä henkilökohtaisen ohjausjärjestelmän avulla. Ohjausta varten organisoituja tutkimusryhmiä on tällä hetkellä kuusi. Niiden teemoina ovat keskiaika ja uuden ajan alku, modernin tutkimus, mikrohistoria ja sukupuolijärjestelmät, populaarikulttuuri, teknologia sekä kaupunkia, tilaa ja ympäristöä käsittelevä ryhmä. Tutkimusryhmien toiminta ei rajoitu töiden ohjaamiseen. Siihen kuuluu ylipäätään vastuunotto oman alueensa kehittämisestä oppiaineen piirissä. Tämä on konkretisoitunut myös julkaisuina.²

Lisäksi oppiaineessa on ja se on mukana joukossa tutkimusprojekteja. Suurin ja pitkäaikaisin on Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulu, jota oppiaine koordinoi, mutta jossa sillä itsellään on vain kaksi koulutettavaa. Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan tutkimusohjelmista oppiaine on mukana kolmessa: kaupunkitutkimuksessa, lamatutkimuksessa sekä mediatutkimuksessa. Kaupunkitutkimuksen monitieteinen projekti on otsikoitu Julkinen tila, kaupunkisuunnittelu ja kulttuurinen vuorovaikutus. Lamatutkimuksessa kulttuurihistorian osahanke on otsikoltaan The Crisis, the Individual and the Mentality of Subsistence: The Economic Crises of the 1990s and the Cultural Strategies for Tackling the Depression. Mediatutkimuksen hankkeet ovat MEDUSA eli Media Usage and the Transformations of Everyday Experience sekä Yhteinen kansallinen kulttuuri – mahdolltomuusko? Informaatio ja viihde suomalaisten radio- ja televisio-ohjelmien historiassa 1945–2000. Myös ne ovat monitieteisiä.

Suomen Akatemian rahoittama on myös Senses and Sensibilities -projekti, jonka teemat liittyvät uuden ajan alun kulttuurihistoriaan. Rahoitusta haetaan tällä hetkellä aktiivisimmin teknologian kulttuurihistorian hankkeelle sekä 1800- ja 1900-lukujen

vaihteen naisten kirjoittamisen kulttuurihistorian tutkimukselle.

Rekisteröityneitä jatko-opiskelijoita kulttuurihistoriassa on jonkin verran yli 70. Väitöskirjoja on tähän mennessä ilmestynyt 12 ja lisensiaatintöitä 29. Ensimmäinen väitöskirja oli *Luigi de Annan* *Conoscenza e imagine della Finlandia e del settentrione nella cultura classico – medievale* (1988). Sen jälkeen ovat tulleet: *Marja Tuominen* "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia". Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa (1991), *Jukka Kemppinen*, Tätä kaikki noudattakoot. Korkein oikeus, ihmiset ja yhteiskunta 1918–1990 (1992), *Anne Ollila*, Suomen kotien päivä valkenee... Martta-järjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939 (1993), *Ritva Hapuli*, Nykyajan sininen kukka. Olavi Paavolainen ja nykyaika (1995), *Kari Kallioniemi*, "Put the Needle on the Record and Think of England" – Notions of Englishness in the Post-War Debate on British Pop Music (1998), *Marjo Kaartinen*, Spiritual Eunuchs. Religious People in English Culture of the Early Sixteenth Century (1999), *Anu Korhonen*, Fellows of infinite jest : the fool in Renaissance England (1999), *Juha J. Hiltunen*, Ancient Kings of Peru. The Reliability of the Chronicle of Fernando de Montesinos (1999), *Riitta Laitinen*, Lived Land. Identification with Places in Navajo Society 1800–1930 (1999), *Kalle Pihlainen*, Resisting History. On the Ethics of Narrative Representation (1999) sekä *Toivo Flink*, Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917 (2000).

Tulevaisuuteen suuntautuminen

Kulttuurihistorian koulutus ja tutkimus rakentuu siis ajatukselle, jonka mukaan yh-

2. Ks. esim. Pohjan tähteet. Populaarikulttuurin kuva suomalaisuudesta. Toim. Hannu Salmi & Kari Kallioniemi BJT Kirjastopalvelu Oy. (Helsinki-Saarijärvi 2000); Modernin lomo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Toim. Kari Immonen, Ritva Hapuli, Maarit Leskelä ja Kaisa Vehkalahti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; (Helsinki-Pieksämäki 2000). Tekeillä on Intohimo. Tunteiden historia uuden ajan alussa.

distävä tekijä kaikille on kulttuurihistoriallinen näkökulma, sillä tavoin esitettynä kuin edellä. Sen puitteissa tutkimusteemat ja erikoistumistavat voivat vaihdella paljonkin. Kysymyksessä ei ole anything goes -periaate vaan se perushavainto, että ihmisen kaikki toiminta on kulttuurista ja siis kulttuurihistorian näkökulmasta tarkasteltavissa. Siksi kulttuurihistoriallinen katse voidaan suunnata mihin tahansa, kulttuurihistorian näkökulmakehityksen puitteissa.

Käytännössä tämä lähtökohta on merkinnyt ja merkitsee vahvaa suuntautumista teoriaan ja metodologiaan. Tämän suuntautumisen kehittämisessä oppiaineen koko henkilökunta, tutkijat mukaan luettuina, on mukana. Tämä on konkretisoitunut useina teoksina ja artikkeleina.³ Juuri nyt lähtee kustantajalle uuden kulttuurihistorian metodologiaa käsittelevän teoksen käsikirjoitus. Sen lähes kaikki kirjoittajat ovat oppiaineesta.

Toinen oppiaineen tulevaisuuden ala on soveltava kulttuurihistoria. Sen tavoitteena on luoda käytännöllisiä työskentelymalleja, joita voidaan käyttää erilaisessa kehittämissäytössä niin yrityksissä kuin hallinnossakin. Tässä on lähtökohtana toisaalta ajatus historiasta samaan aikaan sekä konkreettisenä ja erityisenä että yleisenä ja toimintaa kommentoivana, ja toisaalta ajatus kaiken toiminnan historiallisuudesta ja siis siitä, että ihmiset ja yhteisöt kantavat koko ajan mukanaan omia historioitaan. Tämä näkökulma mahdollistaa esimerkiksi työyhteisöissä tai monialaisissa organisaatioissa esiintyvien synergiakenttien ja säröjen tutkimuksen. Tekemällä läsnäoleva historia näkyväksi yhteisöjä voidaan kehittää paremmin oman toimintansa ja ongelmiensa luonnetta ymmärtäviksi ja sitä kautta parempaan toimintaan kurkottaviksi.

Muut näköpiirissä olevat tutkimukselliset kehittämissälinjat rakentuvat nykyisille hankkeille ja tutkimusryhmille. Varhaismodernin kulttuurin tutkimuksen alueella on tällä hetkellä kaksi tutkijatohtoria ja vajaa kymmenen väitöskirjantekijää. Modernin kulttuurin tutkimus on vakiintumassa ja laajenemassa nopeasti ja sen alueelta odotetaan myös useita väitöskirjoja lähivuosina. Po-

pulaarikulttuurin tutkimuksen rungon muodostavat useat alaan liittyvät tutkimushankkeet. Kaupunkitutkimus tulee suuntautumaan yhä selvemmin teemoihin, joiden avulla on mahdollista osallistua keskusteluun kaupunkien ja kaupunkikuvan kehittämisestä. Teknologian historia on myös laajeneva alue. Se on tähän asti kohdistanut ensisijaisen huomionsa tietotekniikan historiaan; parin vuoden sisällä alalta valmistuu useampikin lisensiaatintyö ja väitöskirja. Tarkoitus kuitenkin on laajentaa katsetta teknologiaan yleisemmin. Oppiaine on mukana myös Oulun aate- ja oppihistorian vetämässä valtakunnallisessa teknologian historian verkossa. Kulttuurin integraatioon, etnisyyteen, identiteettiin ja vähemmistöihin kohdistuva tutkimus on tutkijakoulun ja tutkimushankkeiden myötä yhä oppiaineen painopistealaja.

Se määrittely, jonka puitteissa oppiaine tällä hetkellä työskentelee, on seuraava: Kulttuurihistoria tarkastelee ilmiöitä historiallisina ja kulttuurisina. Se katsoo, että kaikki elämämaailman ilmiöt kuuluvat oman moniaikaisen ja monikerroksisen nykyhetkensä muodostamaan kokonaisuuteen. Kulttuurihistoria pyrkii ulottamaan katseensa kulttuurin perustassa vaikuttaviin syvärakenteisiin ja niihin suhtautumisen ja maailmanjäsentämisen tapoihin, jotka ovat elämämaailman ilmiöiden perustana. Kulttuurihistoriassa nykyhetken ja menneisyyden suhde on dialoginen siten, että tutkijan nykyhetki muodostaa ne lähtökysymykset, joilla menneisyys kohdataan, mutta tutkimusprosessissa menneisyyden autonomisuus ja arvokkuus omana itsenään nousee yhä keskeisemmin esiin. Kulttuurihistorian suhde historiaan on aktiivinen eli se näkee historian ja historiallisen tiedon keskeisenä ihmisen maailmassaolon ja tulevaisuuteen suuntautumisen jäsentäjänä.

Tästä näkökulmasta kulttuurihistoria kohtaa elämämaailman kaikessa rikkaudessaan, ilman hierarkkista arvottamista. Se ei tee eroa arjen ja juhlan, eliitin ja populaarin, korkean ja matalan tai tavallisen ihmisen ja valtaapitävien välillä. Kulttuurin eri alueet jäsentyvät ihmisen valintojen tasaveroisiksi kohteiksi, elämäntavan osiksi. Siten esimer-

kiksi taidetta ei tarkastella vain taiteena eikä siihen kohdisteta arvioivaa, hyvää ja huonoa etsivää katsetta. Kulttuurihistorialle taidekin on yksi tapa jäsentää maailmaa ja yksi kulttuuriin ja elämäntapaan kuuluvien valintojen alue; niin kuin itse asiassa kaikki muutkin alueet ovat.

3. Ks. esim. *Veikko Litzen*, Kulttuurihistoria – historiaa vai kirjallisuutta? Teoksessa Taide aikansa kuvastajana. Historian perintö 6, toim. Kari Immonen (Turku 1980); Mitä kulttuurihistoria on?, Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja No 8, toim. Kari Immonen (Turku 1981); Keijo Virtanen, Kulttuurihistoria – tie kokonaisvaltaiseen historiaan. Turun yliopiston julkaisuja sarja C osa 60 (Turku 1987); Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:16. Toim. Marjo Kaartinen, Katriina Mäkinen, Leena Rossi ja Totti Tuhkanen (Turku 1993); Keskusteluja professorin kanssa. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja N:o 28. Toim. Totti Tuhkanen, Elisa Pispala, Keijo Virtanen (Turku 1993); Monta tietä menneisyyteen. Toim. Leena Rossi ja Hanne Koivisto. Turun yliopiston historian laitos. Julkaisuja n:o 33 (1995); *Kari Immonen*, Historian läsnäolo. Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja n:o 26 (Turku 1996); *Kalle Pihlainen*, Resisting History. On the Ethics of Narrative Representation. Cultural History, University of Turku, (Turku 1999).

JUHA MANNINEN

Aate- ja oppihistorian väitöskirjat

Professori Juha Manninen esittelee Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian laitoksen tutkimustyötä.

■ 1990-luvun puolivälissä Joensuun yliopistossa tehtiin selvitys Suomen kaikkien historian laitosten ja niiden oppiaineiden tuloksekkaisuudesta suhteutettuna virkavoimavaroihin. Kaikkia kriteerejä tarkasteltuaan selvitys päätyi ylimpiin opinnäytteisiin sekä totesi niistä: ”Jatkotutkintojen vertailussa Oulun yliopisto säilyttää selvän johtopaikkansa Helsingin kiivetessä kakkoseksi. Vain näissä kahdessa yliopistossa on suoritettu vähintään yksi jatkotutkinto professoria kohti viimeisten viiden vuoden aikana ... Oppiainekohtainen vertailu ... paljastaa tuottavimmaksi aineeksi jatkotutkintojen osalta Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian ...” Itse asiassa oppiaineen saattoi tuoloin joensuulaisesta selvityksestä riippumatta todeta tarkastellulla viiden vuoden aikavälillä koko humanistisen ja teologisen alan tuloksekkaimmaksi jatkotutkintojen tuottajaksi.

Selvitys jaettiin kaikille maan historian laitoksille, mutta oli tietysti odotettavissa uudenlaisia tilastoja eli sellaisia, joissa virkaresurssien erot jätettäisiin vaille huomiota. Uuden tilaston laatikin Helsingissä filtri *John Strömberg*. Mitään tarkoituksellista harhaanjohtamista tilastoon ei varmasti sisälly. Koska kysymys on pitkän aikavälin tilastosta, niin siihen ymmärrettävästi ei ole mahduttettu oppiaineiden perustamisajankohtia eikä niiden virkojen määriä. Tietysti tällainen tilasto antaa tulokseksi vain yhden varsinaisen yliopiston ja joukon sen jäljessä tulevia maaseutukorkeakouluja, mutta ajankohtaisvertailun mahdollistaa silti tilaston jakaminen tiettyihin ajanjaksoihin. Aate- ja oppihistoria tulee kysymykseen näistä Strömbergin esittämistä ajanjaksoista viimei-